

INDEKS KNJIGA

Iako prošlost nesumnjivo postoji u konkretnom vidu (prošlost predstavlja nečiju sadašnjost — to Pavić u svim pripovetkama ističe), treba ipak upozoriti da je odišao junaka prema prošlosti povezan sa određenim idejno uslovljениm kategorijama. Za prošlost, takav junak vezan je željom koja je u konfrontaciji s postojećim i onim što bi se moglo očekivati; prošlost prima pravi smisao bavljajući nerealna utoliko što je sadzana na negaciji postojećeg, ali i konkretna, jer je na osnovu te radikalno izvedene negacije jasno predviđava.

Junaci/junak ove knjige svesni suoga da u svojoj sadašnjosti nastavljaju prošlost koja se završava u njihovim sadašnjim mržnjama ili strahovima. Na izleg, pripovetke nude zanos, a zapravo su očajanje kog je junak nije svestan, jer, samo kretanje sadašnjeg čoveka povlači za sobom njegovu užasnu zavisnost od čoveka kakav je bio od samog rođenja, to je ona zavesa (prozirna a gvozdena) ispred koje se istorija događa kao logičko interferiranje hipostaziranih, i na taj način »sačuvanih«, struktura ljudske biti. Postaje li istorija, na taj način, metafizika egzistencije, njenja suština izvan nje same, lažna suština, pa se egzistencija određuje samo kao sudeovanje ili »milost sudeovanja« u hipostaziranim nad-strukturama? Tako sve pripovetke ove zbirke nude piramidalni oblik shvatanja sveta: čovek — fikcija — neumitnost — razmravljenost. Pavićeve pripovetke govore o vernosti mržnji (»*Vedžudovo*« pribor za čaj), o vernosti običaju (*Aerodrom u Konavlju*) o vernosti sopstveno lozi (*Suviše dobro uraden posao; Cvivar vetrova*). Siže svake pripovetke sastoje se u ponavljanju i neminovnom nastavljanju prošlosti u sadašnjosti. U delu je prisutna radnja koja se događa u zavičajnoj prošlosti ali je mi više otkrivamo u njenom emotivnom šoku koji ona izaziva u razmišljanju junaka o sebi samima. Nije to završeno vreme. Neminovnost u delu odlikuje se zaostajanjem misli za radnjom, a to radnji daje olovnu boju koja čini da svaka minula slučajnost postaje isto toliko nužna koliko i najopštiji zakon.

Pavić ne identifikuje sudbinu sa groznim prizorom od koga se Filirina svest stresa (*Krčma kod sedam sisal*); to je prizor koji Andreja Hrs sebi predočava, svjetlost u kojoj ne vidi sebe i Filiru u neprestanim preokretima njenih čula. Interpoliranjem novog bića, Agate Malonšić, oživljavanje te stare nitidnosti odigravaju se u tački u kojoj se ta dva uzastopna trenutka (prošli i sadašnji) dodiruju i razlikuju. Progonjena svest diže se ovde u jednu novu sfjeru gde sudbina predstavlja biće ophravano raštrzanim i isprekidanim vremenom, ali i biće čija sudbina jeste zapisana u večnoj sferi u kojoj ne umirnost vlada. Ako kazano shvatimo kao jezik tada je priroda tog izrečenog moguće odrediti u regiju bića. Kazano i stvarnost nisu, tada, dve različite sfere, već dve sfere jednog istog entiteta.

Autor nam jasno označava da postoji prisilan odnos između vremena i subjektivnosti. Vreme je moj odnos prema stvarima, likovima, događajima. Samo u takvom oscjećanju forme, u tako shvaćenim događajima, sadašnjost i prošlost se prepliću. Biti sada — to znači postojati od ranije, biti oduvek. Prošlost postaje *spiritus agens*. To je ono vreme, veoma efikasno, koje se graniči sa subjektivnošću, u kojem ponekad nalazimo i obmane i laganja drugih, pa i sebe. U takvom poimanju vremena ima lucidnih indikacija ironije (*Veržvudova pribor za čaj*).

Kaže se u pogовору да subjekt pripada prošlosti, a kontinuiranim uklapanjem retencija održava svoja starija iskustva, ima nekih njihov duplikat. Svet kakav nam Pavlić pokazuje, kao iskonisko jedinstvo svih naših iskustava na horizontu našeg života, nije, dakle, slučajan spoj delova. Svaki lik, dogadaj iz prošlosti, ima za nas smisla zato jer mi »to jesmo«. Taj novi pojam smisla i razumevanja pristupačan je samom onome koji je u takvom iskustvu situiran.

Svi ovi sistemi vremena čine knjigu izuzetnom. Pavić nam se ovaj put pokazao kao

vrstan priovedač, kazivač od sluha, radoznalosti i strasti. Takvim ga sa zadovoljstvom prihvatom.

Mirjana Draganova Stefanović

RADOMIR ANDRIĆ: »BUNARI RADOŠA MODRIČANINA«

»Prosveta«, Beograd, 1973.

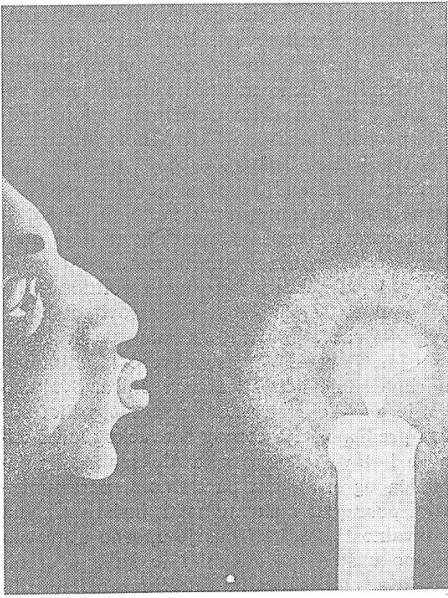
Kad pesnik odluči da simbole jednoga kruga svojih inače tematski sasvim bliskih pesama veže za svet značenja već postojećih umetničkih tvorevina, takvo njegovo nastojanje ne treba shvatiti isključivo kao namenu da suštinska obeležja oblika za koje se opredelio »prenesu u vlastite forme izražavanja ili da ih, eventualno, na nekakav pesnički način, interpretira. Iza privida o duhovnom epigonstvu te vrste, često se kriju mnogo kompleksniji stvaralački porivi. U slučaju najnovijih pesama Radomira Andrića takvo opredeljenje opravdavaju, na primer, dva razloga od bitne važnosti za umetničku kreaciju. S jedne strane, poezija se ovde javlja kao vid umetnosti koji smelo okušava svoju prirodu na stvaralaštvo drugačijega kova, i drugo — pjesnik na taj način dolazi u situaciju da posredno, na kruni »zatečenih značenja«, u jasnim crtama izloži osnovne svoje poetičke ideje. Kao Teofil Gotje, koji je svojevremeno uporedio stvaralačke nagonе i mogućnosti skulptora i pjesnika, tako Radomir Andrić govor *simbola* koji je »poznao« u Radoševim prikazanjima na bunarskim obzidjima rasinskoga kraja ravna sa obuhvatnošću i tajanstvom značenja koja sugerišu njegove pesme. Posmatrana iz ovog ugla, knjiga *Bunari Radoša Modričanina* predstavlja pronicanje pesnikovo u simboliku »miloda« neimara iz Modrice i u isti mah omogućuje, uslovno rečeno, *zasebnu polju značenja* u okviru kojih pesnik, premda indirektno, oformljuje sopstvenu »mapu odnosa prema stvaralaštvu, prema životu, prema tradiciji i njenom mitotvornom dejstvu.

Nije toga bilo, ne bar ni približno u tolikoj meri i takvoj jasnoći, u ranijim njegovim zbirkama (*Sunce u vodenici* 1967; *Večernji krčag*, 1969; *Karpatsko unitijenje*, 1971; *Crkva u voću*, 1971 — prve tri objavila je kruševačka »Bagdala«, a poslednju »Slovo ljudbe«, Beograd). *Bunari Radoša Modričanina* su i po pesničkom metodu i po vrsti odnosa spram stvarnosti i našega umetničkog nasleđa, pogotovo narodne tradicije, nešto sasvim posebno i kad se u vidu imaju prethodna Andrićeva ostvarenja i kad se misli na savremeno srpsko pesništvo. Pesme o kojima je reč, pre svega, sačinjavaju čvrsto ukomponovanu pjesničku *knjigu*, i to utoliko više što sve one poseduju više ili manje zajedničko motivsko izvoriste i što tek ukupnost značenja svih pesama pruža krajnji njihov smisao, misaoni lik van koga one ne bi mogle da izraze svu složenost pesnikove vizije.

Pri tome, podela na dva ciklusa, koju je pesnik napisao, značajna je jedino stoga što svojim formalnim zahvatom funkcionalizuje dva posebna sloja značenja i težnji. U prvom krugu, tako, dato je preimrućstvo pesmama koje eksplicitnije »usvajaju« jezik likovnih formi majstora Radoša. Na drugoj strani, poetski krug s naslovom *Zednik dubinski* se određuje prema putevima, zakonitostima i skrivenoj moći stvaralaštva, kao god i prema nesaznajnim ali uvek postojanim vezama između tvorioca i ostvarenja, života umetnika i smisalne poruke dela.

Dva simbola, međutim, dominiraju podjednako u oba ciklusa: simbol *bunara* — kao mračno i tajanstveno ali po svome sadržaju životorno pra-poreklo Žedi, i *žed* — kao prvi uzrok i nikad zadovoljeni nagon za iskušavanjem izvornoga. Vodi kao središtu tajne o životu i zato kao osnovnog povoda za Stvaranje. Stvaranje je ta *istinitost* koja podseća, intuicijom, srođivanjem naoko nespojivih istukstava, ostvaruje visoke zahteve Biće na putu ka apsolutumu.

U vizijama Radoša Jakovljevića stvaranje kao istinitost doživljavanja egzistencije u najvišim njenim oblicima ispoljilo se dvo-

MILORAD PAVIĆ: »GOZDENA ZA-

VESA®

Najnovija Pavićeva knjiga, zbirka pripovedaka, pokazuje koliko sadašnjost ispunjava čoveka i kolikoj je prošlost bila apsorbovana u njegovim mislima. Odmah je tu prisutna, dakle, i teza: naše vreme je najneobjektivnije. Znači li to, razmišlja Pavić, da smo osuđeni na težnju za nemogućim (na primer, u pripovetci *Bleizer boje mora*) ili se, možda, radi tek o potrebi da se misao okrene na kompleks koji sam nije sutrašnji, ali je, u suštini, određuje? Okretanje prošlosti izgleda da je, ipak, jedino i moguće. Ovaj locus communicationis pišca ostaje jedno od uporišta razmišljanja koje on pokusava da naznači.

jako: kao delotvornost epskog odnosa prema arhetipskim naslagama bića srpskog naroda — s jedne, i kao zaokupljenost trajnom privrženošću čovekovom za gorobilje i pitomost cveća, za jesenske pejzaže kao za izdanak tragicne volje i opomene o prolaznosti — s druge strane. U Andrićevim pesmama posvećenim prvosopomenutom motivu (vidi strane 11, 12, 16, 19, 21, 22, 24) dovedena su do punog smisla likovna prikazanja rasinskog majstora. Folklornoj, slikarskoj naraciji, zakriljenoj gotovo uvek unutrašnjom napregnutošću, a kojom je neimar iz Modrice zahnuo svoje prizore inspirisane nacionalnom istorijom, mitovima i predanjima, odgovaraju na najbolji način osobena plastičnost pesničkih slika i reljefnost misli u stihovima Radomira Andrića. »Biserje vida« zatočeno iznenada u »očnoj čaurki« u neiscrpoj čežnji budardžije da vidi »više od vidljivog« odrazilo se najčešće žestinom na pesnikov trud da »misao produži« i da je, takvu, učini većnim saputnikom čovekovim.

Značajno je da pesnik i ovde (u ciklusu *Zlatna leska*), a ne samo u pesmama iz kruša *Žednik*, opservativno uključuje sudbinu samoga bunardžije u njegov rad; i ovde se, sem toga, traži formula o tajni sizijske pokornosti stvaralačkom poslu.

Dve pesme su, u tom smislu, veoma ilustrativne: *Izvor kraj njega glog* i *Zmaj Radoša Modričanina*. U prvoj, na »nepoznatih dubina glas / iz tamne špilje« nastavlja se himnični pesnikov odziv: »Vodo večnija od usta / Koja te pomamno piju / Postaješ misao gusta / Za čežnju nam izvesnju«, da bi odmah zatim, u dinamičnoj slici, bila obuhvaćena majstorova ljudska situacija kao i nicijativno osećanje za pesmu: »U snu andeta oholog / Rukom žednika naslikan / Živi izvor kraj njega glog.«

Pesmom *Zmaj Radoša Modričanina* Andrić posredno eksplicitira Radošovo shvatnje umetničkog stvaranja i njegovu sudbinsku vezanost za umotvorstvo. Pri tome, pesnik do najdublje uzročnosti razvija odnose između tvorioca i dela, između čovekovih životnih meda i bezgraničja smislova mogućnosti ostvarenog umetničkog oblika. Ključ ove pesme skriva se u sintagmatskom izrazu »plamna žed«. Ovaj izraz je višezačno dinamičko središte pesme, pri čemu atribut »plamna« ne samo što prevailazili svoj semantički koren, već pojam »žed« intenzifikuje do neutaživosti. Međutim, neutaživosti ne u bukvalnom, biološkom smislu, nego ova »plamna žed« je žed za *trajnim* koje potrebu organizma premeta u sferu ontološkog napona svesti da tvorevinu i njenog tvorioca obedinjuje uznošenjem u vanvremenu.

Siri misaoni raspon u pesmama iz drugog dela *Bunara Radoša Modričanina* uslovljen je najviše njihovim tematskim materijalom. Od »ispitivanja« tragova majstoro pritisnutosti u »milodama« pesnik direktno prelazi na utvrđivanje ljudskog udesa stvaraoca. Radošu Jakovljeviću, koji je — prema Andrićevim rečima — stameno nastojao da »simbolima utisnutim u lica bunara nadoknadi druge svoje nemaštine i neradosti koje mu je podario život« (*Slovo o majstoru Radošu Modričaninu*), presudilo je ono čemu je bio privržen celokupnim svojim bicem — voda: izvor njegove snage da se suprotstavi neukorenjenosti (i zato haosu) egzistencije javio se i kao uvir njegova ovozemaljskog postojanja. Opsesija se, tako, pretvorila u stvarnost a umetnost je, još jedanput, potvrdila svoju nerazdvojnost od smrti: ispunjenost životnoga puta i stvaračke sudbine iskazala se kroz doslednost sižejnim podsticajima življjenja i prevladavanja takvog opstajanja u vremenu (»U bunarskoj tepsiji / neimarev osta vid«, — pesma *Smrt bunardžije*).

Na ovaj način izražena, poetička načela Radomira Andrića dostižu svoju najvišu tačku u pesmi *Zabrežia*. Ti stihovi su, ujedno, pesnička eksplikacija nadsvesnih spona života i smrti, umetnosti i stvarnosti i njihovih uzajamnih prožimanja. *Zabrežje* je, u stvari, umno raslojavanje i komentar struktturnih planova knjige kao celine. Na jednoj strani je objašnjena unutrašnja vokacija i lepotu, nadmoć poziva Stvaraoca (»Muk svijen u srcu kamena čeka / Ko ga ču posta-

mu drag gost«); na drugoj, eksplikovana je fatalna nerazlučivost *istinu* dosegnutih poetskim saznavanjem i utočišta života koje je dosudeno težinom i dalekosežnošću tih istina (»Smrt dobija svoj zavičaj tamo / Gde pre nje istina o njoj stigne«).

Iz našeg ugla gledanja, knjiga *Bunari Radoša Modričanina* pokazuje se kao poezija osobena, pre svega, po inspirativnoj svojoj osnovi. Drugo, Andrić se nesumnivo uspešno ogledao na označenim motivskim uzdanicama. U tome su mu od naročite pomoći bili: svež jezički sklop, zvukovno-ritmička gibanja, uticana i jasna unutrašnja logika iskaza. Međutim, misao mu je u mnogo navrata »neizrezbarena«, nedovršena, svakodnevna. U pesmama kao što su *Usudne lesteve, Sneno dete, Zračni sužanj*, Andriću naglo ponostaje daha, kreativna vrela kao da »prepušuju« i on pravi »rezove« od kojih pesma biva štura u sluci, svoparna u misli-vodilji, melodizno odveć laka. Cini nam se još da njegova veština u smenjivanju ritmičkih kadranci u strofama, i sposobnost pokretanja unutrašnjih smislova u reči — nisu dostigle mogućni stepen prirodne izražajnosti našeg jezika. Postojaniji rad na tome doneo bi značajnjskoj obuhvatnosti Andrićevih pesama mnoge nove kvalitete.

Jovan Pejčić

RISTO TRIFKOVIĆ: »NOVE PRIČE, OPET«

»Veselin Masleša«, Sarajevo, 1973.

Nove priče, opet Rista Trifkovića i nove priče su i priče opet su. Nove su, jer se po prvi put publikuju u knjizi kao celina, jer su traganja po novim motivskim podržicima, jer su susreti sa razgrađenijim situacijama sveta, s drukčijim ljudskim stanjima, izlazima i beznadima, životima i životarenjima. Priče opet su, jer potvrđuju izuzetnu autorovu veštinsku pripovedanju koju i ranije Trifkovićeve knjige proze svedoče kroz već niz puta do sada naglašene oblike ovog pripovedača: smisao za detalj, za nijansu, za kratak, simultan portret, nekonvencionalan sled svesti, psihološke prolaze i varničenja, smisao za orientaciju u zaguljivim provincijskim sredinama, za jezik, za reč, višezačnu, višeslojnu, funkcionalnu, kumulativnu, tačnu i slobodnu pri svem tom u svojoj iskonskoj golotinji, prozračnosti i vedrini.

Trifković je, dakle, »rođeni pripovedač«, a ova knjiga domaća sve to najbolje što je Trifković kao pripovedač već ostvario i naimeće se čitaocu i ostalih Trifkovićevih dela, poznavaoča njegovih proza, pre svega, kao veštinsku pripovedanju i dalje produbljivanje bezizlaza »posnog duša« koje sve naglijje, gušće, naseljavaju krug što ga je Trifković opisao već prvim pripovedačkim ostvarenjima, na način samosvojan, autentičan.

Nova svoju knjigu Trifković je sačinio od jedne cele knjige kratkih proza *Saga o Dumakovcu*, potom ciklusa pripovesti (*Hujumistički kolaž* i najzad TV-sotije *Veliki pomak ili Ferhat i Ferhat*.

Ovo je jedna knjiga o malom, »posnom čoveku« svih provincija i svih metropola, svih relacija i koordinata, svih stvarnosti i klima. Drugog čoveka, drukčijeg, izvan i potred ovog o kome Trifković govori celinom svoga dela — nema, ali to nije samo njegova krivica, krivica čoveka, već jedno opšte stanje ljudskosti isparcelisano mnogobrojnim udesnostima i promenama.

Neko će pomisliti kako Trifković specijalno traga za ovakvim svojim junacima, malodušnim i otromboljenim, u glavi nesigurnim, u dušu pogodenim prazninom i jalovšću, do srži razrtim, podeljenim protivrečnostima, neskladom iskustva i saznanja, svakodnevice i nade, života i želje za životom; neko će, dakle, pomisliti da se Trifković posebno trudi da ljudska stanja i egzistentne situacije učini što naturalističkijim, presnijim, vulgarnijim, grublijim, bezizglednijim i, naravno, prevariče se. Jer sve o čemu govoriti, o čemu i kome piše — Trifkoviću je na dohvatu ruke, u najprisnijoj mu svakodnevici, jutrom, podnevom i večerom na putu, na

prelazima, u pogledu, u osećanju, u misli. Nema ovde, dakle, bizarnosti, nema veštackih spojeva banalnog i višeg, metafizičkog i primernog, kaljavog, mutnog, posnog. Trifkovićeva zasluga je i u tome što takav život u korenu ume da oseti, da ga u svoje delo prenese autentično, nedirnuto, sa svim njegovim začinima i ukusima.

Trifkoviću je stalo do toga da nas pokaže onakvim kakvi u ovo oskudno vreme jesmo, da nas privoli da se oglednemo u ogledalu svoga lika. Njegove su pripovedacke odlike to što uporno istrajava na zacrtanom, to što svoju apuritaniku, neliterarizovanu pripovedačku fisionomiju ne menja.

Dragoljub Jeknić

PRIMLJENE KNJIGE

- Božidar Milidragović: *Đubrište naslada*, roman, Matica srpska, 1973.
David Albahari: *Porodično vreme*, pripovetke, Matica srpska, 1973.
Miša Stanisavljević: *Knjiga senki*, Slovo ljubave, Beograd, 1973.
Pjotr Vegin: *Spiralne stepenice*, prevela Olivera Šijački, »Stražilovo«, Novi Sad, 1973.
Dragorad Dragičević: *Kako devojčice vole*, »Prosveta«, 1973.
Manoje Gavrilović: *Sunce i kocije*, »Prosveta«, 1973.
Krstivoje Ilić: *Razdor u službi ruže*, »Prosveta«, 1973.
Milorad Đurić: *Sunce i preci*, »Prosveta«, 1973.
Đoko Stojičić: *Pripitomljavanje zla*, »Bagdala«, Kruševac, 1973.
Janko Vujičić: *Mukla raspuklina*, »Bagdala«, Kruševac, 1973.
Dragomir Culafić: *Druga java*, »Bagdala«, Kruševac, 1973.
Vladimir Licić: *Na slankamenском bregu*, »Bagdala«, Kruševac, 1973.
Laza Lazić: *Ploveći čardak*, Matica srpska, 1973.
Ranko Simović: *Vreme i potom*, Matica srpska, 1973.
Dimitar Baševski: *Vraćanje*, »Bagdala«, Kruševac, 1973.
Milovan Aleksić: *Besnilo velikog pauka*, »Bagdala«, Kruševac, 1973.
Radoslav Milošević: *Nad ponorom*, »Svjetlost«, Sarajevo, 1973.
Nedeljko Babić: *Zavičaj*, »Svjetlost«, Sarajevo, 1973.
Krešimir Šego: *Žed pojilišta*, »Svjetlost«, Sarajevo, 1973.
Ranko Sladojević: *Ravgozori*, »Svjetlost«, Sarajevo, 1973.
Mubera Mujagić: *Trenutak sa dva postojača*, »Svjetlost«, Sarajevo, 1973.
Hazim Akmadžić: *Greh pesme*, »Svjetlost«, Sarajevo, 1973.
Svetko P. Reljić: *Vosak i vatra*, »Svjetlost«, Sarajevo, 1973.
Milan Lalić: *Psalmi i druge pesme*, Matica srpska, »Prva knjiga«, 1973.
Zlatko Benka: *Demon ali gde*, Matica srpska, »Prva knjiga«, 1973.
Sonja Kostić: *Samo tišinu čujem*, Matica srpska, »Prva knjiga«, 1973.
Nenad Radanović: *Tjesnac*, »Svjetlost«, »Biblioteka horizontik«, 1973.
Valerijan Žujo: *Da nije nas*, »Veselin Masleša«, Sarajevo, 1973.
Bojan Jovanović: *Bacanje kameničića*, »Gradina«, Niš, 1973.
Ante Lisića: *Duboko u snu*, Čakavski sabor-katedra za književnost i kulturu, Split, 1973.
Sergije Mihajlović: *Pesme*, »Bagdala«, Kruševac, 1973.
Georgije Vinković: *Krugom varke*, autorovo izdanje, 1973. Novi Sad.
Slobodan Zubanović: *Kupatilo*, »Prosveta«, Beograd, 1973.
Momčilo Milankov: *Junak našeg doba*, Radnički univerzitet »Radivoj Čirpanov«, »Kairos«, Novi Sad, 1973.
Radojica Tautović: *Hefest u svemiru*, »Kruševac«, »Bagdala«, 1973.
Stojanka Grozdanov Davidović: *Nekuda niotkuda*, »Ulažnica«, Zrenjanin, 1973.